

ŠKRABEC O RAZMERJU OBEH NEDOLOČNIKOV IN NAMENILNIKA

O. Stanislav Škrabec je svoje razmišljanje o zgodnji izgubi končnega *-i* v nedoločniku (še pred samoglasniškimi upadom) navezal predvsem na nihanje med oblikami tipa *vmrėti* in *vmrèt* že v 16. stoletju. To nihanje mu je bilo podlaga za nadaljnji pretres razmerja med oblikami kratkega nedoločnika in namenilnika, nasproti glasovno-oblikovno zamejlijivim tipom *dāt* : *prodāt*; *krást* : *ukrást*; *orát* : *preorát* pa še ni poznal kolikostnega zблиževanja tipov *vít* : *zvít*; *grét* : *segrét*; *pěč* : *spěč*, značilnega za sodobni knjižni jezik.

In his discussion of the early loss of final *-i* in the infinitive (i.e., before the vowel reduction) F. Stanislav Škrabec referred mostly to the alternation between forms like *vmrėti* and *vmrèt* as early as the 16th c. This alternation was the basis for his further analysis of the relationship between the forms for the short infinitive and the supine; he was not, however, familiar with the quantitative proximation of the types *vít* : *zvít*; *grét* : *segrét*; *pěč* : *spěč*, typical of the modern standard language, versus phonologically-morphologically limited types *dāt* : *prodāt*; *krást* : *ukrást*; *orát* : *preorát*.

Razmerje obeh nedoločnikov in namenilnika je o. Stanislav Škrabec dovolj na široko obdelal tako glasoslovno kakor oblikoslovno, če že ne celo skladoslovno. Svoje razmišljanje o »Zgubi končnega *i* v nedoločniku« je najprej navezal na preminek starega *-i* v drugi osebi sedanjika.¹ Slednja je sicer starejša, saj so krajše oblike brez starega *-i* tipa *vzoveš* ali *ves* nasproti daljšim oblikam tipa *poškediši* ali *jesi* značilne že za Brižinska besedila, toda tudi preminevanje končnega *-i* v nedoločniku sega že v 16. stoletje. »Ta celi Catehismus« Primoža Trubarja namreč niha med daljšimi oblikami tipa *vmrėti*, *imėti*, *terpėti*, *živėti* in krajšimi oblikami tipa *vmrèt*, *imèt*, *terpèt*, *živet*. Da bi imele biti ene in druge oblike enakopravne vsaj v poeziji, vrh tega priča dvojno naglašanje nedoločniških oblik v primerih kakor *gorėti* in *gôret*, *govoríti* in *govôrit*, *pustíti* in *pustit*, *pisáti* in *písat*, *psováti* in *psovát* ali *psôvat*, pri čemer je oboje iz ustreznih starih oblik s kratkim naglašanim zlogom *gorėti*, *govoriti*, *pustiti*, *pisàti*, *psovati*. Škrabec pri tehtanju njih in drugih oblik seveda še ni poznal sodobne (splošno)pogovorne zvrsti knjižnega jezika z značilnimi krajšimi oblikami nedoločnika, kakor jo je nasproti zborni zvrsti prav tako knjižnega jezika z daljšimi oblikami nedoločnika jasno definirala šele Slovenska slovnica Jožeta Toporišiča.² Ne da bi bil posebej opažen, pa je z bolj ali manj svobodno rabo njih in drugih oblik vsaj v poeziji

¹ P. Stanislav Škrabec, *Jezikoslovni spisi I* (dalje JS), Ljubljana 1918, 246.

² J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 1976, 11 in 16.

Škrabca prehitel tudi že pesnik France Prešeren na primer v znameniti pesmi Pevcu:³

Kdo zna

Noč temno razjasnit, ki tare duha!

Kdo ve

*Kragulja odgnati, ki kljuje serce
Od zora do mraka, od mraka do dne!*

Kdo uči

*Izbrisat z spomina nekdanje dni,
Brezup prihodnjih oduzet spred oči,
Praznoti vbežati, ki zdanje mori!*

Kako,

*Bit hočeš poet, in ti pretežko
Je v persih nosit al pekel al nebo!*

Stanu

Se svojga spomni, terpi brez miru! –

V pesmi je najprej šest nasprotnih oblik nedoločnika. Ob dveh daljših (*odgnáti*, *vbežáti*) so namreč kar štiri krajše (*razjásnit*, *izbrísat*, *oduzét*, *bít*), sedma (*nosít*) pa se glede na svojo (oksi)tonično količnost v celoti ne sklada ne z daljšo (*nosíti*) ne s krajšo (*nôsit*). (Obliki *oduzét* in *bít* sta dolga nedoločnika z upadlim *-i* in tako je tudi pri obliki *nosít*.) Podobno zanimiva je še preddobna raba krajšega in daljšega nedoločnika *vídet* oziroma *vídeti* namesto deležja *vídev* oziroma *vídevši*⁴ v predzadnji, četrti kitici pesmi Slovo od mladosti:

*Te videt, gerji videti napake,
Je sercu rane vsekalo kervave;
Mladosti jasnost vendar misli take
Si kmalo iz serca spodi in glave,
Gradove svetle zida si v oblake,
Zelene trate stavi si v pušave,
Povsod vesele lučice prižiiga
Ji up goljfi, k njim iz stisk ji miga.*

Nihanje med daljšimi in krajšimi oblikami nedoločnika je bilo Škrabcu ravno podlaga za nadaljnji pretres razmerja med »Krajšim nedoločnikom in namenivnikom«⁵ ter naštev »Nekaterih spomina vrednih oblik zlasti krajšega nedoločnika in tvornega deležnika seda-

³ V. Nartnik: Govorna slovenščina med knjižnostjo in neknjižnostjo, v: XXIX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj, Ljubljana 1993, 63.⁴ M. Jesenšek, Deležniški in deležijski skladi na -č in -ši v Škrabčevem jezikoslovju, v: Škrabčeva misel 1. Zbornik s simpozija '94, (ur. J. Toporišič), Nova Gorica 1995, 97 in 99.

⁵ P. Stanislav Škrabec, JS I, Ljubljana 1918, 248.

njega časa«.6 V jedru pretresa in našteva je takale trostava oblik daljšega (D) in krajšega (K) nedoločnika ter namenilnika (N) praviloma nedovršnih glagolov I., III., IV. in V. vrste:

D	K	N
víti	vít	vít
gréti	grèt	grèt
pěči	pěč	pěč
lěči	lěč	lěč
krásti	kràst	krást
plêsti	plèst	plèst
sésti	sèst	sést
kláti	klàt	klát
kosíti	kosìt/kôsìt	kosít
vozíti	vôzit	vôzit
sodíti	sódit	sódit
oráti	oràt/ôrat	orát

Kolikor se glagolska dovršnost v namenilniku ne spremeni v nedovršnost (tako je po Škrabcu pri dovršnih glagolih *lěči* in *sésti*), nadomeščajo dovršne oblike namenilnika kar ustrezne nesestavljene in še bolj sestavljene oblike krajšega dovršnega nedoločnika, namreč oblike tipa *dàt*, *rěč*, *pàst* ter oblike tipa *zvít*, *segrèt*, *spěč*, *ukràst*, *splèst*, *zакlàt*, *pokosìt* ali *pokôsìt*, *zvôzit*, *presódit*, *preoràt* ali *preôrat*. Namesto enih in drugih krajših oblik se seveda smejo in bi se v spisih celo morale staviti najprej daljše oblike nedoločnika:7 *Kruha mu pojdi dáti*. – *To mi je prišel rěči*. – *Cerkev je šel odpréti*. Skladoslovno dodatno zanimiva je tu še raba namenilnika namesto nedoločnika za glagolom *dati*, kolikor je ta zamenljiv z glagolom *poslati*: *Sina je dal učít*. – *Predivo smo dali prést*. – *Travnike sem dal (po)kosíti*.

Podobno ločevanje med nesestavljeno obliko nedovršnega namenilnika *sodit* in sestavljeno obliko dovršnega nedoločnika *izbaviti* se menda nahaja že v III. Brižinskem besedilu: *Daj mi, Bože Gospodi, tvojo milost, da bim nesramen i nestiden na sodnem dne pred tvojima očima stojal, igdaže prideš sodit živim i mrtvim, komuždo po svem dele*. – *Kriste, Božji Sinu, iže jesi račil na si svet priti grešnike izbaviti ot zlodejne oblasti, ohrani me ot vsega zla i spasi me v vsem blaze*.

V sodobnem knjižnem jeziku, kakor ga izkazuje zlasti Slovar slovenskega knjižnega jezika, pa se priporočene nesestavljene in sestavljene oblike daljšega nedoločnika namesto dovršnih oblik krajšega ustreznika niso uveljavile. Oblikam krajšega nedoločnika v vlogi

6 P. Stanislav Škrabec, *JS I*, Ljubljana 1919, 429.

7 J. Toporišič, Naglas v namenilniku, *Jezik in slovstvo IV* (1958/59), 82 in 83.

dovršnega namenilnika je nasprotno lastno kolikostno zблиževanje z nedovršnimi oblikami pravega namenilnika, na primer pri tipih *pít* : *zapít* in *zapìt*; *grét* : *segrét*; *pèč* : *spèč*; *bòst* : *zabòst*; *góst* : *zagóst*; *čút* : *prečút* in *prečùt* ob glasovno-oblikovno zamejljivih izjemah s krajnim širokim oksitoničnim samoglasnikom tipa *krást* : *ukràst*; *prát* : *oprát*.⁸ Okvirno kolikostno zблиževanje je tokrat mimo večjega ali manjšega kolikostnega skladanja z osnovo opisnega deležnika moškega spola ednine primerljivo tudi z okvirom izglagolskih samostalnikov takole:

<i>pít</i>		<i>zapít</i>	in	<i>zapìt</i>	prim. míg	ter	<i>namíg</i>
<i>grét</i> proti <i>pèč</i>	>	<i>segrét</i>	proti	<i>spèč</i>	prim. réz	proti	<i>izrèz</i>
<i>prát</i> proti <i>klàt</i>		<i>oprát</i>	ter	<i>oklàt</i>	prim. sád	proti	<i>prisàd</i>
<i>góst</i> proti <i>bòst</i>	>	<i>zagóst</i>	proti	<i>zabòst</i>	prim. vóz	proti	<i>izvòz</i>
<i>čút</i>		<i>prečút</i>	in	<i>prečùt</i>	prim. kúp	ter	<i>nakúp</i>

Ravno primerjava s tem okvirom dela tudi bolj pregledno variirane tako oblik opisnega deležnika moškega spola ednine (O) kakor kakor oblik sestavljenega krajšega nedoločnika v vlogi dovršnega namenilnika (N):⁹

O		N	
(za)píl	>	<i>pít</i>	<i>zapít</i> in <i>zapìt</i>
(se)grél in (se)grèl	>	<i>grét</i>	<i>segrét</i>
(s)pékel	>	<i>pèč</i>	<i>spèč</i>
(o)prál	>	<i>prát</i>	<i>oprát</i>
(o)klàl	>	<i>klàt</i>	<i>oklàt</i>
(za)zagódel	>	<i>góst</i>	<i>zagóst</i>
(za)bòdel	>	<i>bòst</i>	<i>zabòst</i>
(pre)čúl in prečùl	>	<i>čút</i>	<i>prečút</i> in <i>prečùt</i>

Summary

In his article "Zguba končnega *i* v nedoločniku" ("The loss of final *-i* in the infinitive") F. Stanislav Škrabec first referred to the loss of the original *-i* in the 2nd pers. present tense. Although this latter change is older, i.e., it is known from the Freising Folia, the loss of final *-i* in the infinitive can be traced to a moment before the 16th c. Trubar's Ta celi Catehismus (The Entire Catechism) alternates between the forms like *vmrèti*, *imèti*, *terpèti*, *živèti* and the forms like *vmrèt*, *imèt*, *terpèt*, *živet*. This alternation is the basis for Škrabec's further analysis of the relationship between "The Shorter Infinitive and the Supine" and his list of "Some Forms of the Shorter Infinitive and Active Present Participle, Worthwhile Remembering." The central part of his analysis and his list is this type of triple comparison of the long and short infinitives and the supine of the imperfective verbs of the classes I, III, IV, and V.

L	S	I
<i>víti</i>	<i>vít</i>	<i>vít</i>

⁸ V. Nartnik, Naglasna podoba glagolskega pregibanja v zborni slovenščini, v: *Jezikoslovni zapiski 2. Zbornik Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, Ljubljana 1995, 190.

⁹ *Slovar slovenskega knjižnega jezika I*, Ljubljana 1970, XLI.

gréti	grèt	grét
pěči	pěč	pěč
léči	lěč	lěč
krásti	kràst	krást
plěsti	plěst	plést
sésti	sèst	sést
kláti	klàt	klát
kosíti	kosít/kôsít	kosít
vozíti	vôzit	vôzit
sodíti	sódit	sódit
oráti	oràt/órat	orát

The lack of perfective supine forms is, according to Škrabec, compensated by the corresponding prefixed and non-prefixed shorter infinitives like *zvít*, *segrèt*, *spěč*, *pokosit* or *po-kôsít*, *preoràt* or *preórat*. In Modern Standard Slovene this type of contrast between the imperfective and perfective supines is reflected in quantitative proximation like *vít* : *zvít*; *grét* : *segrét*; *pěč* : *spěč*; *kosít* : *pokosit* versus phonologically-morphologically limited types *dát* : *prodát*; *krást* : *ukrást*; *orát* : *preorát*.

